

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ІНСТИТУТ ФІЛОЛОГІЇ

1

2

ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧІ СТУДІЇ

Збірник наукових праць

Випуск 16

Засновано 2001 року

Видавничий Дім Дмитра Бураго
Київ – 2006

У збірнику вміщено наукові праці викладачів, аспірантів, магістрів, у яких досліджується проблема літературознавчої рецензії класичного й сучасного українського письменства, сучасні інтерпретації західноєвропейських та американських ітератур, питання естетики і поетики української та зарубіжної літератури.

Для науковців, викладачів вузів, гімназій, ліцеїв, учителів середніх шкіл, студентів.

Рецензенти:

Гричук Л. В., д-р філол. наук, проф.;
Пілюк Н. П., канд. філол. наук, доц.;
Ткачук М. П., д-р філол. наук, проф.

Редакційна колегія:

Савченко Г. Ф., д-р філол. наук, проф. (вип. ред.), *Лисенко Н. М.*, канд. філол. наук, проф. (заст. вип. ред.), *Вандурі Ю. О.*, канд. філол. наук, доц. (вип. севр.);
Войтко В. Г., д-р філол. наук, проф.; *Дригальська Л. Ф.*, д-р філол. наук, проф.;
Ковалів Ю. І., д-р філол. наук, проф.; *Курдюк І. О.*, д-р філол. наук, проф.; *Малишко Д. К.*, д-р філол. наук, проф.; *Насенко М. К.*, д-р філол. наук, проф.; *Ситишко О. С.*, д-р філол. наук, проф.; *Прищепий С. М.*, д-р філол. наук, проф.

Л 64

Літературознавчі студії: Збірник наукових праць. Випуск 16. – К.: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2006. – 296 с.

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, відповідної галузевої термінології, власних імен та інших відомостей.

Редакційна заглипає за собою право скорочувати та редагувати подані матеріали. Рукописи та дискети не повертаються.

Адреса редакційної колегії:

01030, м. Київ, 6-р Тараса Шевченка, 14, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут філології, тел.: 239-32-58

УДК 82(082)
ББК 83.3

© Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2006
© Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2006

ПОРІВНЯЛЬНИЙ ДІСКУРС "ЕНЕЇДИ" КОТЛЯРЕВСЬКОГО НА ПОЧАТКУ XX СТ.: ГОЛОС АГАТАНГЕЛА КРИМСЬКОГО

В історії літератури відомі випадки, коли важливими стають не тільки великі літературознавчі праці, але й твори, на перший погляд значно локальніші, похідні від них – рецензії. Так трапилося, зокрема, з відомим відомком М. Дашкевича на "Очерки української літератури" М. Петрова, який переріс у самостійну працю, вагущину, ніж оригінал, а Уваровську премію отримали обоє – автор і рецензент. Таке ж значення мала і критика А. Кримським монографії І. Франка "Іван Вишенський і його твори".

Значно менш відомого є рецензія А. Кримського на працю І. Стеценка про Котляревського "І. П. Котляревський і Осапов в их взаимоотношениях". І. П. Котляревський в своєму критичному, що з'явився у ювілейний для "Енеїди" 1898 р. на сторічках журналу "Київська старина" і висувалась на зобуття Пушкинської премії Російської імператорської академії наук. Відомо був надрукований дівчі – в 1901 р. в "Этнографическом обозрении", а в 1905 р. – в збірнику АН з пропозицією дати авторові праці поповинну премію. В результаті премію одержали І. Стещенко, і Кримський.

Вивчення творчості Котляревського не належало до пріоритетних зацікавлень Кримського, проте він вдався до розгляду цієї праці, вважаємо, з кількох причин. По-перше, його не міг не цікавити твір, написаний на основі "чужого" матеріалу, світового сюжету". Він мав досвід рецензування поем Франка "Абу-касимові капці" та "Лис Микита", де відзначав, як постає "на чужій фабуді самостійний твір, високо естетичний, високої художньої вартості" [6: 378], наголошував, що, змальовуючи інонаціональне життя, Франко "показує його нам кризь призму руську", що його поема "повна високих, гуманних ідей всенлюдських" [7: 399] і водночас є "наскрізь реально-національною" [7: 399]. По-друге, його увагу завжди привертала порівняльний метод дослідження, який, за словами Кримського, "збагачує наш розум, а коли працювати пильно – розширює наші симпатії, дає нам пізнати (може краще, ніж що інше) загальне братерство цілого людського роду" [8: 472].

Іван Стещенко (1871–1918) – поет, прозаїк, педагог, політик. Як літературознавець починав із досліджень творчості Котляревського. Кінець XVIII ст., коли "Енеїда" відкривала епоху в українській літературі, можна порівняти з епохою, якою стали дослідження, присвячені їй, наприкінці XIX ст. у літературознавстві. Не випадково багато дослідників XX ст. намагались простежити реакцію тогочасного літературознавства на цей твір [2: 4; 13], проте праця Стеценка часто недооцінювалась, а рецензія на неї Кримського і взагалі заглипалась поза увагою. Тому мета нашої статті – актуалізувати їх доробок, який завдяляв про можливість вгачизняного літературознавства тієї доби і вплинув на розвиток, зокрема, компаративного напрямку в ньому.

Думки про "Енеїду" до цього часу були швидше емоційними, аніж науковими, найбільшого глибокі констатували спадковість поеми І. Котляревського з класичними зразком та відзначали талант письменника у переробці першоджерела. Справжнє значення твору почало усвідомлюватись тільки за межами його епохи, коли літературознавство відалося до ефективніших методів в аналізі художньої творчості. Пильна увага, якої зобулася поема, посприяла тим, що літературознавці звернулися до студій про генезу вгачизняного письменства, і від з'ясування ролі "Енеїди" загликала проблема зачина-гельства Котляревським новою української літератури. І якщо Куліш, автор найбільш

© *Александра Г. А.*, 2006

П'єса і буття (чи п'єса буття) підходять до логічного фіналу. Розчарування життям носить межові ознаки: "Якби присмерк в очях. Франера у вікнах. Деяк чогаяє ставрий сторож-час. Голінник покажує за черв'ят дванадцяті ночі. Мені сумно!" [1: 454]. Знову театральність виходить на перший план, але тепер уже навіть Ромен не сприймає свою п'єсу, чи то п'єса драматичну поему, за владу: "Годі нам мучити сучасну (публіку – О.Г.)" [1: 454].

Останній поділ негаче виразні з контексту театру абсурду: рух до кордону (чи то до державного, від опротестування системи державоупстрою, чи то до внутрішнього, бо Ромен заявляє, що "до цієї межі привів мене мій дрібнобуржуазний романтизм" [1: 455]) – постріл вартового – смерть Байдуха – зупинка Ромена біля воріт заводу у німому запитанні: "Пропустите?".

Що ж до розмитості, незавершеності останньої картини, то її схематична окресленість – не факт. Те, що на кордоні було знищено (разом із дивинком – Байдухом) усі минувлі життєві установки героя, можливо, й виглядало правдоподібно, але з правдоподібністю, узявчаєною у фіналах фантасичних казок. Швидше за все, ситуація подібна до тієї у яку потрапив його літературний попередник – Ляко Юга, адже свідомість ролічного героя розколює на скалки: особистість, утверджуючи буттєву колізію: народження ідеалу – сумнів у ньому – крах ідеалу – не змінило свого оптику. А отже, герой, якого від початку названо романтиком і який сам усвідомлював себе у ньому контексті вільно, а у кінці п'єси ще й апелював до світобудови, вбачаючи усі свої проблеми у тому, що він "безкар'єрний, на партжежі романтик. А в часи жорстокої, що тепер, матеріальності, даром доброті не чинить" [1: 444–445], приходить до гравничного розчарування в дійсності. Це законкретний фінал кожного романтичного твору.

Таким чином, втрапивши на умовному кордоні своє друге "я", Ромен трансформується у духовного інавіда. Йому не випримати вже другого "вільного бунту" – такими бачиться висновок М.Куліша. Намагаючись визначити жанр п'єси свого життя – комедія чи трагедія, Ромен входить у сферу "називання-речей-своими-іменами": "Це просто діалогі про крах ідей" [1: 455]. Такій підхід однозначно проектує на текст драми романтичну колізію "народження ідеалу – сумнів в ньому – крах ідеалу", а образ головного героя дозволяє прочитувати як романтичний.

ЛІТЕРАТУРА

1. Куліш Микола. Вічний бунт // Куліш Микола. Твори. У 2-х т. – К.: Дніпро, 1990. – Т. 1. – С. 399–457. 2. Танюк Д. Коментар // М. Куліш. Твори. В 2-х т. – К.: Дніпро, 1990. – Т. 1. – С. 473–508.

Лякєвдириєв Г. А.
ПОРІВНЯЛЬНИЙ ДИСКУРС "ЧЕНЕДІ" КОТЛЯРЄВСЬКОГО
НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.: ГОЛОС АГАТАНГЕЛА КРИМСЬКОГО..... 3

Антєв З.
УТО ІЗ СЛОВ'ЯН ФІГУРУЄ В ПОЕМИ НЕЗАМІ "ІСКАНДЕРНАМЕ" – УКРАЇНЦІ ЧИ РОСІЯНИ?..... 7

Андєєва Л. М.
ТРИГОЛОВІ ПИЩАЦЬКИХ МОТИВІВ В УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ
КАЗКАХ ТА АРАБСЬКИХ КАЗКАХ У ЗАПИСАХ А. КРИМСЬКОГО..... 12

Андєєвичєво Ю. В.
ЕМОЦІЙНЕ ЗАБАРВЛЕННЯ ТЕКСТУ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ..... 21

Анєндр'єв О. І.
СУБ'ЄКТНА СТРУКТУРА ЗЫРОК ПОЕЗІЙ "ЗАХІДНО-СХІДНИЙ
ДИВАН" Й. ВЛГЕТЕ Й "ТАЛЬМОВЕ ПІЛЛЯ" А. КРИМСЬКОГО..... 25

Бєдєши О.
ДУАЛЬНИЙ СВІТ КОНТЕКСТУ ТВОРЧОСТІ
ГАННИ БАВЬНОК ТА АГАТАНГЕЛА КРИМСЬКОГО..... 29

Бєрєзіна Г. В.
ІРАНСЬКА ТРАДИЦІЙНА ВИСТАВА ТА "ЗЄ
У РОБОТАХ С. Е. БЕРТЕЛЬСА, А. Ю. КРИМСЬКОГО ТА С. МАРР"
Бєрєдієвова Н. І.
ЖАНРОВІ ПАРАМЕТРИ РОМАНУ А. КРИМСЬКОГО "АНДРІЙ ЛАТОВСЬКИЙ"..... 42

Бєлєдєєв І. Ц.
ЛІТОНСЬКА ПОЕЗІЯ ЯК ДЗЕКАЛО НАЦІОНАЛЬНОЇ МЕНТАЛЬНОСТІ.
ЕСЛЕНІКА СМУТКУ І ВИЩЕКАНОЇ ПРОСТОТИ..... 46

Бєрєдієво А. О.
ГЕНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ МІЯЗВА КЕНДЗІ..... 52

Бєсєковичєв Г. М.
ЗНАЧЕННЯ ПРІВЯКЛИХ ЛЕКСИЧНИХ ЕЛЕМЕНТІВ В ЛАТИНСЬКІЙ ЗООЛОГІЧНІЙ
НОМЕНКЛАТУРІ (НА ПРИКЛАДІ НАВ. ДЕНІАХ МЕГЕЛІАВ. УКРАЇНІ)..... 55

Бєрєдієво О. С.
ПСИХОЛОГІЗМ ЯК ОЗНАКА РОМАНТИЗМУ
"ПОВІСТЕР" М. УСТІЯНОВИЧА "МЄСТЬ ВЕРХОВИНЦЬ"..... 62

Хвєдєв Г. П.
СВЄТ І СВЄЛОСТЬ В ПРЕДСТАВЛЕННІ ІРАНЦЄВ І ВОСТОЧНИХ СЛАВ'ЯН..... 66

Глєбєв М. М.
НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ А. КРИМСЬКОГО-ТЕКСТОЛОГА..... 69

Грєшєв Л. В.
ОРИЕНТАЛІСТИКА А. КРИМСЬКОГО В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО
ПОРІВНЯЛЬНОГО ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ..... 74

Грєвєнєво В.
СТЕЦІФІКА ТРАПІЧНОГО У НОВЕЛІСТИЦІ СТЕФАНІКА..... 79

Дєкєвєво В. Т.
КОМІЧНЕ ІЗАСОБИ ЙОГО ВИРАЖЕННЯ
В ПІКАРЕСЦІ "ТУСМАН ДЕ АЛЬ-ФАРАЧЕ" ГУСМАНА..... 82

Жєдєчє С. В.
ГРА ЯК ХУДОЖНИЙ ПРИЙОМ У НОВЕЛАХ ПНАТА МІХАЙЛІВЕНКА..... 86

Жєвєтєв Р. Я.
ЮРИ КІЕН ТА АГАТАНГЕЛ КРИМСЬКИЙ: КОНФЛІКТ ЦЕНТИЧНОСТІ..... 90

Жуковєв К.
ПОЕТИКА МЕЛОДРАМИ І. ТОГОВОЧНОГО "ДУШОГУБИ"..... 95

Зєдєлєво С.
ПОНЯТТЯ ПРО АБСУРД. СУЧАСНЕ ВПЛЕННЯ ОБРАЗУ АБСУРДУ..... 98

Зєдєлєво Л. М.
ІНТЕРПРЕТАЦІЙНА ЕСТЕТИКА ОБРАЗУ
ТАРАСА БУЛЬБИ В ОДНОІМЕННІЙ ПОВІСТІ ГОГОЛЯ..... 102

Зєдєлєво С.
ТАРАС ШЕВЧЕНКО І СТИЛЬОВИЙ КОНТЕКСТ ЙОГО ЛЮБИ..... 108

ЮРІЙ КЛЕН ТА АГАТАНГЕЛ КРИМСЬКИЙ: КОНФЛІКТ ІДЕНТИЧНОСТІ

Коли ми говоримо про конфлікт ідентичності, то маємо на увазі ідентичність культури, яка є сивимологом самоствіомості, вкочючає в себе образи світу, систему цінностей і менталітет цієї групи, до якої належить письменник. У випадку з Юрієм Кленом і його великим попередником Агатангелом Кримським спостерігаємо, що, вирісши на рідному українському ґрунті, обидва вояди, по суті, були чужинцями, хоча й увірбали в себе ментальність українського народу. Його історичну пам'ять, дух, культуру. Творчість кожного з цих двох видатних особистостей являє собою складну системно-динамічну модель міжкультурного спілкування, конфлікту щодо ідентифікації себе з етносом і вибору мови спілкування — шпилькування, конфлікту щодо ідентифікації цієї рид чинників: самоцінності власного "я", само сприйняття й самоощінка: само отождєнення себе з українським етносом; використання себе як стандарту, ідеології порівняння для інших; ідентифікація особистості іншими людьми; співвіднесеність між само ідентифікацією та ідентифікацією у чужому сприйманні. В цьому комплексі проблем і спробуємо розібратися.

Пропеси національної самоідентифікації й консолідації, які посилилися в Україні на кінець ХХ століття, закономерно спричинилися до усвідомлення потреби відновлення цілісності та єдиності картини нашої культури й письменства зокрема. Последніми новореннями втрачених імен, освоєння художнього досвіду співвітчизників поза етнічними межами — інноваційні тенденції українського літературознавства 80-х років — продовжували і тепер, набудованою ознак якісного переходу від перьонного інформаційного напромадження доневага неприступного матеріалу й ознакомлення з ним широкого загалу, до саморуку "вигляд" оригінальних мистецьких систем, багатогранного фазового аналізу індивідуальних стильових явищ тощо.

З цього кула зору показовою видається поезія Юрія Клена, яка є частинною задально-українського літературного процесу й започное ту прогаїлну, що утворилася внаслідок умовного й вимушеного поділу нашого письменства на власне українське (творене у територіальних рамках України) та емігрантське.

Юрій Клен (псевдонім Овальяда Бургардта (1891—1947)) постає в українській літературі як поет, перекладач, прозаїк [8], причетний до кола кийських неологіків. Він також — відомий автор наукових праць з літератури і мовознавства, редактор, видавця низоміжних мов та літератур.

Вільшу частину його поетичної спадщини переважно склаають твори українськомовні, але є також написані російською [9: 361—374] та німецькою мовами [10].

Духовне формування Овальяда Бургардта відбувалося в драматичних умовах соціальних потрясінь перших десятиліть ХХ століття в атмосфері відрощєння національно-свідомості нашого народу. Переживається болями й надіями української землі, як свого німець за походженням — пов'язав своє життя з її багатогранжальною долею, як святого часу волюх Петро Могила, росіянка Марко Вовчок, поляк Володимир Антонович, кримськый татарин Агатангел Кримськый, німецька Уляна Кравченко, єврей Леонід Перельмайський, американка ірландського походження Патріція Клішпа... [11].

О. Городиський підкрєслював, що хоч і Юрій Клен — "німець з походження, він мав українську душу, яка відчувала і важко переживала всі звірства і варварства німців, як і ми всі, як ціле населєння України [1].

Він був поетом-інтелектуалом, поетом-філософом, поетом, віруючим в Україну, Бургардт, який став Юрієм Кленом, не пішов на Олімп Гете. Подиви високого науковця, далеко не нащадок "арапа Петра Великого", який став Пружиним, або татарськонимецький мпшанець, що став Левом Толстим. Там — це почесті, імперія, сила, гут — жертва, самоощєня, випитання..." [20].

Для Клена батьківщиною завжди була Україна, хоч кровно він належав до німецького народу. Деякі критики вживають таких слів (Рослицький): "Не можна сказати, коли саме українзувався Бургардтова душа". Над тим можна дискутувати. Але чужину, перебування навіть в Німєччині чи Австрії, що мали бути йому рідними, сприймав він персонально — і в поезії, з болем випитання.

Перебуваючи під потужним впливом М. Зерова Юрій Клен обстоював ідею "європеїзації" української літератури, і, як зазначав І. Качуровський, для митця "рідним світом був германський, а також світова культура взагалі" [7: 19]. У рееміграції поет потрапив у парадоксальну, але типову для вітчизняного інтелектуалита ситуацію, коли в реальному "європеїському" світі не виявилося того духовного ідеалу, якого прагнулося у Києві.

О. Тарнавський вважає, що в історичній батьківщині Юрій Клен не знайшов себе духовно (німець в Україні — українсьць в Німєччині), тому так рєгєльно шукав шляхів зближення із колишніми земляками. Ієтхологічне несприйняття німецького ментально-го типу буття підсилювали політичні реалії 30-40-х років, зокрема, модель фашистського тоталітаризму, такого ж неприйняттого хтя поета як і сталінізма.

Чи не найпершою точкою зближення Юрія Клена з "вісниківцями", на пашу думку, стає "феномен еміграційного поета" (Б. Рубчак) у його стичних, соціальних, національних і, як наслідок, мистецьких виявах. Сам факт еміграції, "операція розриву з живим тілом батьківщини" [19: 251], зауважував Є. Маланок, був для письменника "правмою", "особливим духовним струсом" — підготовком до творчості.

Феномен еміграційного поета у творчості Юрія Клена проявляється у комплексі очікування — "перебування". Його сутність мимоволі висловив О. Тарнавський: "Еміграція — вийсьще переїзд" [12: 112]. Мовиться не тільки про поступове пристосування випитання до умов існування в чужомовному та іноментальному середовищі. Аналізуючи поезію Юрія Клена, Є. Маланок і Т. Осмацька, критик акцентував увагу на спільній для них настанові на повернення у велику Україну (що до певної мри призводило до творчих самоощєжень), якщо не фізичне, то опосередковане, через художню творчість: "... література, хоч створена поза рідними землями ... скоріше чи пініше мусить стати частинною української літератури" [12: 112]. Отже, О. Тарнавський на прикладі "трьох поетів еміграції" виснає існування національного письменства як стнодісперсного.

Сам Юрій Клен сучасний йому стан еміграції назвав "жандрином добою", в якій використувувались стичні й естетичні перні екізального літературного середовища: "досвід, збагачений перебуванням у чужих краях" і консолідація співвітчизників на шляху до духовного і мистецького відконалєння. Дефініція екізлу як "жандрином добу" підсилювала ідею недривності, тимчасовості. Вірогідно, що така внутрішньонастроєність поетів-емігрантів "перебути" (це знаємо ще за царя — "перестати" (П. Житєвський)), спричинила у 30-40-і роки широкє використання мотиву подорожі на батьківщину, особливе у ліро-епосі ("Єроним" О. Лягушинського, "Канфірптан" Д. Мосєндза, "Дикоболічні параболі" Порфирія Г. оротака, "Золоті Ворота" В. Павчєвського, "Енеїда модерна ..." Д. Полганя).

З комплексом очікування пов'язана місяєвська Інюзія "пражан". Знову звернемося до статті О. Тарнавського. На його думку, три провідні поети еміграції — Клен, Маланок,

Осмачка, виконуючи соціальне замовлення, представляють своєю творчістю "місця політичної літератури". Вона "така концепта і важлива" [12: 113] для сучасності, оскільки репрезентує спільне для митців і громадських діячів діалогічне бачення "мітримаги дух української людини в її спираєдних змаганнях емансипуватися до певної свободи" на всіх стінчних обшпах, у тому числі й на великій Україні. Потреба збереження цієї "найбільшої тайни тайн", яку вивести із "розбитого українського храму", немов квіто? [12: 114], подібно до "стародавніх пророків" митці, замкається проблемою національної ідентичності.

Почуття відповідальності перед тією невидимою для зору вісністю йде в парі із почуттям обов'язку супроти свого оточення, супроти свого звання поета. У "Спогадах про неокласиків" Клен розказує про ті завдання, які поставили перед собою він, Драй-Хмара і інші друзі. Це було: "очистити автєві стайні української літератури", бо "поети" були придушені і почасті розчавлені лавиною бруду", а офіційно дозволена поезія це була гейбі "невияглива грамофонна платівка" з шабонними словами, позбавленими змісту, "які мають бути лише супроводом какофонії розчезаного хаосу". Як знаємо, за що шляхетну працю в обороні величнього в поезії, всі, крім Клена, який зміг вижити, і Рильського, який кривив душу, заплатавши життям.

Юрій Клен всім своїм сством переживав трагедію Києва 30-х років, з постійного триглого стежка за наростанням сталінської вакханалії, а надто за трагічного долого неокласиків.

Прошання з Україною, прокляття на голови її капів — такий зміст писаної октавами поеми "Прокляття року" 1937), в якій Юрій Клен зобразив жакхину реальність: савоводно каршльно-репресивного апарату, жертвами якого стали понад три чверті українських письменників ("Зубяць водою цінного ставка не змігли кров невинного Косинця, не воскресити мертвого Выгзая", зокрема й неокласики, пригномишвили масштаби голодомо-ру 1933 р., що не має аналогів у світовій історії [11]).

Незалежний у поглядях, принціповий і палкий поборник заальноклєвських цінностей, він усе своє життя, весь свій талант віддав Україні, усейкомполюючи себе ставкоємцем традицій І. Котляревського, Т. Шевченка, Лєси Українки, одним із "дбайливих садивників" української мови, в якій, за його словами, "вдбався характер нації, що її породила", "Чи будемо охоронцями, достойними березги і плєкати додрєні нам скарби? — запитував поет у статті "Слово живе й мертве", наголошуючи: "Рідкісне в історії шпастя і рідкісна в історії відповідальність".

Великий попередник Юрія Клена Агатангєл Кримський на літературну ниву вступив у 1889 р. надрукувавши в "Зорі" переклад з Нікітіна "Ранок на березі става", потім його твори поезії, критичні й наукові статті друкувалися в "Зорі", "Правді", "Народі", "Зеркалі", "Дзвінкові", "Буквинні", "Житті і Слові", "Літературно-Науковому Вісникові", "Розвазі" й інших часописах та альманахах. У Львові видано окремими виданнями: в 1892 р. "В народі" і "В обіймах старшого брата", в 1895 — "Повістка і секція (у Львові і в Коломиї); в 1896 — "Під-Наме, або Франська книга царя", переклад з перської мови; "Народні казки і вигадки — за Клеустоном. Як вони бувають та перекладаються", в 1900 р. — "Іван Франко", в 1901 — "Тальмове тили — Екзотичні поезії". Крім творів українською мовою, Кримський пише багато і по-російськи з історії, історії літератури, філології, етнографії. Між іншим, у словникові Брокгауза і Ефрона надруковано більше 200 його статей. Поезія Кримського переважно лірична. Крім оригінальних, він перекладав чимало поезій східних і інших поетів. Народився Кримський 3 січня 1871 року у Володимирі Волгинському. Вчився в коледжі Павла Галагана у Києві, а потім в Москві, в Лазарєвсько-

му інституті східних мов і в Московському університеті, на філологічному факультеті. Любов до українського народу і його мови прокинулася в Кримського ще в коледжі, і під впливом П. Жигєвського він студіював історії України та її мови. В 1896 р. Кримського було послано в Сирію, де він пробув 2 роки, вивчаючи живу арабську мову і працюючи в арабській бібліотеці, студіюючи рукописи.

В одному з листів до В. Грінченка Кримський картєє себе сумнівами: "В російській та чужоземській нуді я знаходив святої, живу танку, шастя, а догодішнє любов до України кинула мене бозна-куди: загал наших діячів був (і є) такий що може тільки одлпхнути лодей од усякої української ідеї" [16]. Чи загально є окрема українська мова? Чи мова українців — жива, народна, справжнє українська мова, а чи, може, якась штучна конструкція? — запитує себе Кримський під тиском російської пропаганди, згідно з якою української мови взагалі не існує. Він розповідає Грінченкові про ті думки, які роїлися в його голові:

"Хто я такий зроду? — питає я себе: — Нїяк не українець. Хто я де факто? — Де факто (то вихованню) я найбільше руський великорос, і жадної мови не знаю так гарно, як я знаю великоруську... Так... Ну, а коли мови української не існує, то чому ж це я, великорос, зробився українофілом? Чому? Чому? Чи ж не краще вдатися до російства, яке мені дало все найкраще, що я маю в собі?..." [17].

У пошуку себе допоміг Драгоманов:

"Він (Драгоманов) мені нічого нового не сказав, — він тільки формулював всі ті міркування та гадки, які мене обторгали в протязі мого українофілства. Драгоманов знову розбухав мій патріотизм, і вже тепер я ніколи не зверну з української стежки: чужинць зроду, я вже вчю буду українцем. Я дуже виразно бачу свою святу ідею, і хоч би геть усі ті люди, що поконяються її таки ж, зрадили її або перекрутили, я вже не вважатиму на їх і розумітиму українську ідею так, як розумію тепер" [18].

І все ж в одному з перших своїх друкованих виступів Кримський, якому ще не вивпонялося двадцяти років, зухвало вступає в конфлікт із Драгомановим.

У квітні 1890 р. народолюбська "Правда" вислигла різку статтю про умови утримування політичних в'язнів у російському місті Усть-Камі. 15 травня 1890 року Драгоманов друкує в "Народі" відригтий лист проти "Правди" під заголовком "На увагу українцям у Росії", де закликає не плутати російських торемників з представниками російської культури. Кримський, який вбачає в Росії тотального гнобителя, нероздільного на "прогрєсивних" і "консервативних" осіб, нашивкоруч у стані гніву, майже афекту пише відригтий лист до Драгоманова, який посилає до "Правди". У цьому листі він висловлює невирі в можливості спільної боротьби великоросів і українців проти царського уряду. Кримський привертає увагу Драгоманова до російської негерпимості щодо українських питань і запитує: "Як ви нас присилуєте любити тих, хто і в своїй ліберальній нас за націю не вважає? Куди ж тут силна правда!" І трохи далі: "... чи культурний, чи некультурний народ москалі, чи вдоволені, чи недоволені, чи непершпильного правління, — нам однаково ворожий, для нас однаково неприхильний" [13].

"...Яким способом можна й треба українцям для здобуття прав і вольності (між іншим, певне, і прав національності) сполучитися з неприхильними до них москалями" та й не потопитися при тм в "общєм русском море"? Або яким способом перетворити російську нетолерантність в толерантність?" [14].

Цей лист Кримського привів до гострої дискусії з Михайлом Павликом. Він (Павлик) писав, що такою "українською культурною" російської некультурності не побороти, крім того, він назвав "уваги" Кримського "бредливими й глупими". І у відповідь на полєміку

Павлинка Кримський пише чергового листа, де він знову не потовджувався з можливістю спільної політичної співпраці українців з великоросами. Та все таки потовджується, що окремі випадки такої ібраці, звичайно, можливі, але на загальній війні не має перспективи.

"Ні! Сумно, сумно, але антагонізм поступових великорусів проти українців – наші несправлянки! Для того не можна повірити заляканим одним, що великоруси – наші прихильники, коли тим часом відлучаєш зовсім протилежне. Яка причина для цієї непереможності? Може бути, причиною являється та обставина, що "кашани" нас, "хочим", страшенно мало знають. За для них – великорусів ми не симпатичні й назвою "українофіли", бо слово "філи" наводять на думку про якусь вузькість наших поглядів. Інші ворогують через те, що дуже люблять свого власного "русского мужика" і не можуть примиритися з думкою, що од того "русского мужика" вони мусять одкинути аж 20 мільйонів людю. Ім здається "сепаратизм" наш чистого прирочко, нічим не оправданого: на їхню думку, тад українська мова, якою ми пишемо, це її виховали дурні "сепаратисти", а справжня мова великоруського народу ніби має тільки дрібенькі одміни од "великоруської", – і українсь, бачте, має розуміти великоруса без найменших труднощів. Звичайсь, гадать вони, українофілськї змагання – і безглудствані, і не раціональні, ба ще й ікошдильні" [15].

Проти свій демократизм і мужність, Кримський тяжіє до широкого багачення нації і відтак націоналізму. Кримський раз і назавжди вирішує для себе, що він – "націонал". В 1892–1893 рр. відбулася дискусія між Грінченком і Драгомановим, у якій Кримському більше імпонувала позиція Грінченка. В ті часи Грінченко друкувався у "Зуковині" під псевдонімом ІІ Вартовий". У своїх статтях-листах "Листи з України Наддніпрянської" він закликає деякі ідеї Драгоманова, чим і спровокував останнього до дискусії. Драгоманов відповів "Листами на Наддніпрянську Україну", які друкувалися в органі радикалів "Народ" у 1893–1894 роках.

Безперечно, Кримський стежив за цією полемікою, запозичуючи деякі положення як у Грінченка, так і в Драгоманова, хоча, як уже зазначалося, позиції Грінченка йому переважно імпонували більше. У своїх листах Грінченко охотіловся традицій для свого політичного мислення коло питань. Він писав про те, що Україна розбита між паном і мужиком, інтелігенцією і народом, що "пан зрїєкає своєї національності" [2]; він торкався питань мови, нагадуючи, що "вкраїнське писання треба писати по-вкраїнському" [3] і що "лишучи по-московському, ми побільшимо московську літературу, отже, побільшимо силу тим людям, які намагаються відняти в нас нашу національність" [4]; зупинявся й на питаннях літератури, зокрема говорив "про те, що деякі українські автори XIX сторіччя виявляли "московський шовінізм", "сервілізм" та "рабський дух" [5]; і застерігав від подібного сучасників, він писав про "два душі" тодішніх українських діячів, про зв'язки російською літературою, з якої можна брати гарне, "але ми не хочемо платити за це своєю національною самостійністю" [6].

Підсумовуючи, можемо сказати, що і Юрій Клепа, і його великий попередник Атапанд Кримський, будучи чужинцями, потрапили в українське середовище і в український літньокультурний простір, вони обидва готові були до того, що їхня ідентичність сприймається інакше, аніж українці-автохтони, бо, по суті, перемістилися з культури в культуру, і те, що є явним для людей одної культури, постає прихованим для іншої. У процесі між культурного спілкування не приволило до певної кризи ідентичності. Ім треба було: правильно оцінити своє місце в літньокультурному соціумі, що вони й зробили, вибравши за головну мову спілкування – українську; встановити нові літньокультурні зв'язки й зуміти подолати зов'язки зов'язки; виробити потребу в новій ідентичності (на цей раз уже з українським стносом); постійно зажагти на нездатність їхніх

комуні кантів адекватно оцінити їхнє "я". Прованалізувавши концептосферу й картину світу обох письменників і вчених, засоби втілення її національно-культурної специфіки, ми доходимо висновку, що вони стали трансформованими особистостями, які функціонують на перетині культур, унібравши із них все краще й справично тому, щоб різні культури рухалися назустріч одна одній.

ЛІТЕРАТУРА

1. Городиский О. Юрій Клепа вояком // Київ (Філдгельфія). – 1953. – № 3. – С. 151.
2. Грінченко Б. Листи з України Наддніпрянської // Грінченко Б., Драгоманов М. Діалогі про українську національну справу. – К., 1994. – С. 37. 3. Там само. – С. 42. 4. Там само. – С. 46. 5. Там само. – С. 59. 6. Там само. – С. 99. 7. Качуровський І. Відгук творчості Гете в поезії Юрія Клепа // Сучасність. – 1983. – № 3. – С. 18–36. 8. Клепа Юрій. Спогади про неоклясиків // Клепа Юрій. Твори. – Торонто, 1960. – Т. 3. – С. 109. 9. Клепа Ю. Вибране. – К., 1991. – С. 361–374. 10. Там само. – С. 34–378 (впрішні – переклади з німецької мови Юрія Коваліва). 11. Там само. – С. 3–23. 12. Костенко Н. Українське віршування XX століття. – К., 1993. – 232 с. 13. Кримський А. Розвідки, статті та замітки. – К., 1928. – С. 325. 14. Там само. – С. 326. 15. Там само. – С. 335. 16. Лист А. Кримського до В. Грінченка від 20 липня 1892 р // Кримський А. Твори: У 5-ти т. – К., 1973. – Кн. 1. – С. 80. 17. Лист А. Кримського до В. Грінченка від 20 липня 1892 р // РНБЗУВ. – Ф. 3. – Спр. 37879. – Арк. 19. У г'ятпомному виданні Кримського (т. 5, кн. 1) цей абзац випущено. 18. Там само. – Арк. 20. 19. Маланок Є. Книга спостережень. Проза. – Торонто, 1962. – С. 32. 20. Мосендіз в листах. Особливості / 3 листів Д. Мосендіза до родини інж. Арсена Шумського // Літературно-Науковий Вісник (Мюнхен). 1949. – № 2. – С. 202. Детальніше про цю літературну містифікацію див.: Набогтович І. Порфирій Торетак: літературна містифікація Леоніда Мосендіза і Юрія Клепа // Визвольний Шлях (Лондон). – 1997. – № 12. – С. 1498–1505; Набогтович І. Леонід Мосендіз лицар святого Граяка. Творчість письменника в контексті європейської літератури. – Дрогобич, 2001. – С. 117–127.

Жукова К.

асп. Інституту філології КНУ

ПОЕТИКА МЕЛОДРАМИ І ТОГОВОЧНОГО "ДУШОГУБИ"

Плідним і плуцлярним, а також ренертурним драматургом був у кінці XIX – на початку XX ст. І. Тогобочний (псевдонім Івана Андрійовича Цоголова, 1862–1933), який працював майже виключно у жанрі мелодрами, розробляючи її поетичку і жанрову форму. Перу І. Тогобочного належать мелодрами "Вихрестка", "Ворі за мрію", "Матинаймика" (на сюжет Шевченкової поеми "Наймичка"), "Душогуби", "Пропенягали". Лише ці і ять ранніх її се в 1890-і роки були опубліковані на знані студії, вийшли до ресмики книжками. Інші її еси І. Тогобочного, хоч і не публікувалися, були доволі оригінальними. Це мелодрами "Золоті кайдани", "Дорогою ціною", "Кохайтеся, чорнобрині..." (за Т. Шевченка), "Зуцтарі", "Черниця", "Якулушка", "Тарас Бульба" (за М. Гоголем), "Содома", "Не убій", "Загублений рай", "Кого судити?", "За веселе життя", "На великому пляху", "Тугало", "Совместная компания".

© Жуковой К., 2006